

Marius Bogdan Corbu

Convertirea întru Text

Aplicație hermeneutică asupra
actului de convertire religioasă
Abordări din unghiul hermeneuticii
și teologiei postmoderne

CUPRINS

Introducere.....	7
Capitolul I. Convertirea întru Text.....	15
I.1. O scurtă introducere la Convertirea întru Text.....	15
I.2. Probleme preliminare. Are creștinismul un sens originar?...17	
I.3. Lucrul textului și principiul istoriei efectelor.....	24
I.4. Hermeneutica biblică lui Paul Ricoeur.....	31
I.5. Convertirea religioasă <i>pe nepusă masă</i> și <i>lecția</i> lui William James.....	35
I.6. Prepoziția <i>Întru</i>	47
I.7. Individualitate și adevăr: Schleiermacher și Pareyson.....	51
I.8. <i>Nuda Scriptura</i> și <i>Paradoxurile</i> lui Sebastian Franck.....	62
I.9. Introducere în gândirea postmodernă: un <i>anunț necesar</i>	74
Capitolul II. <i>Posibilitățile</i> Cărții lui Iov.....	79
II.1. Cartea lui Iov. Comoară hermeneutică fără sfârșit.....	80
II.1.a. Gândirea relativă pareysoniană și Cartea lui Iov.....	81
II.1.b. Înlănțuire sau Exod?.....	94
II.1.c. Către o hermeneutică a experienței religioase: Luigi Pareyson și John Caputo.....	103
II.2. <i>Iov al meu</i> : o călătorie negativă către un răspuns niciodată definitiv.....	112
II.2.a. <i>Iov nu</i> este omul resentimentului.....	113
II.2.b. <i>Iov nu</i> este campionul credinței neclintite în fața Domnului.....	119
II.2.c. <i>Iov al meu</i> : <i>teofanie</i> și <i>monofizism</i>	123
Capitolul III. <i>Trei Pacienți</i>	129
III.1. Convertirea Sfântului Augustin între hermeneutică și postmodernitate.....	131
III.1.a. Două convertiri care preced convertirea lui Augustin.....	133
III.1.b. <i>Finitudini</i> ? Conștiința eficacității istorice.....	139
III.1.c. <i>Tolle lege, tolle lege</i> și <i>Teologia Radicală</i>	149

III.1.d. O credință <i>necondiționată</i> : Sfântul Augustin și Jacques Derrida	158
III.2. Martin Luther și experiența non-judicativă: Textul biblic....	167
III.2.a. Prezentarea <i>cazului</i>	168
III.2.b. Tânărul <i>Martin</i> : neliniști religioase.....	173
III.2.c. <i>Martin</i> și Textul biblic.....	184
III.3. <i>Kenosis</i> ca meta-hermeneutică s a u	
<i>Convertirea</i> lui Gianni Vattimo	192
III.3.a. <i>Gândirea slabă</i>	193
III.3.b. <i>Lecțiile</i> lui Nietzsche și Heidegger pentru <i>gândirea slabă</i>	197
III.3.c. <i>Turnura</i> René Girard	202
III.3.d. <i>Kenosis</i> , deșertarea Mântuitorului.....	209
III.3.e. <i>Kenosis</i> ca meta-hermeneutică	212
III.3.f. Experiența religioasă lui Gianni Vattimo	219
Capitolul IV. Utopie, postmodernitate și pre-judicativ.....	227
IV.1. O scurtă introducere a capitolului.....	227
IV.2. <i>Deconstrucția</i> lui Jacques Derrida.....	229
IV.3. Propunerea mea de <i>cvasi deconstrucție</i>	237
IV.4. Utopie și <i>gândire minoritară</i> . Cazul Thomas Müntzer	245
IV.5. Teologiile postmoderne. Propunerea unui creștinism fără <i>eretici</i> ?	253
IV.6. Experiența Pre-judicativă.....	262
Concluzie.....	267
Bibliografie.....	275

CAPITOLUL I.

CONVERTIREA ÎNTRU TEXT

I.1. O SCURTĂ INTRODUCERE LA
CONVERTIREA ÎNTRU TEXT

Acest prim capitol se vrea a fi abordarea inițială, teoretică, a ceea ce numesc *convertirea întru Text*. O intuiție, o experiență personală, o *șoaptă* pe care am auzit-o în decursul vieții mele. O convertire pe care nu am reușit niciodată să o definesc, dar pe care am simțit-o și o simt apropiată. Apropiată prin prisma Textului biblic, care este atât de *îndepărtat* de mine, dar în același timp extrem de *apropiat*. Este vorba despre (*non*)actualizarea unor versete biblice pe care le-am auzit în mai multe Biserici, la un moment dat, *întru* mine, în viața și experiențele mele. Nu am știut niciodată cum să dau o *definiție* acestei convertiri care pornește din narațiunea biblică. Pe parcursul acestei teze am avut grijă să *nu* dau o definiție clară. Dacă ar fi să dau o definiție clară, cred că aș *ucide*, în sensul lui Levinas, experiența. Ceea ce mi-am propus, în schimb, a fost să observ, cât de onest am putut, interpretul, actul cititorului în fața Textului sacru creștin. Cel mai important aspect pe care l-am observat este *limitarea* puternică în susținerea *oricărei* afirmații în fața acestei ipostaze. Am abordat aceste *limitări* prin ceea ce numesc *ajutorul hermeneutic*, care coincide cu turnura principală a tezei mele. Mă refer la filosofia hermeneutică. Concepte precum *conștiința istoriei efectelor* lui Gadamer se dovedesc a fi extrem de potrivite tocmai pentru că ne spun – în mod clar – ceva despre *limitările* noastre în ceea ce privește experiența pe care o

putem avea cu Textul. Limite dureroase și insurmontabile, finalmente *religioase*, tocmai pentru că ne vorbesc despre *finitudinea* noastră invariabilă. Încă de la început arăt că un sens original al creștinismului desprins din scrierile celor patru evangheliști *nu* poate fi niciodată un *Adevăr* obiectiv valabil pentru *toți*. Dar faptul că *nu* ne putem îndepărta de tradiția în care ne-am născut și am crescut nu este nici pe departe o *veste rea*. Condiția noastră de finitudine permite ceea ce numesc *miracolul hermeneutic*. Textul, care este același de secole și secole, produce în noi o *noutate* continuă. Mergând mai departe, grație lui Paul Ricœur, mă apropii tot mai mult de specificitatea Textului biblic. La o problemă hermeneutică care este în sfârșit o provocare, *un pariu*, și provine de la originile creștinismului, de la Sfântul Pavel. Viața noastră, cu problemele ei și tot ceea ce decurge din ea, se reflectă ca într-o oglindă *întru* Patimile și Învierea lui Iisus Christos. Or această *oglinadă*, care pentru noi va fi *întotdeauna* alteritatea continuă, *nu* o înțelegem pe deplin și mai ales *nu* o *posedăm* niciodată. Această *oglinadă* intră în viața noastră *pe nepusă masă* și este capabilă să ne zdruncine în convingerile noastre cele mai sigure. Christos este *răsturnător etern* ale certitudinilor din sufletele noastre. În același mod cum *răstoarnă* mesele negoțului din Templul din Ierusalim. Acestea sunt tocmai principalele caracteristici pe care le atribui convertirii care își are startul *întru* Textul biblic. Gadamer numește *metamorfoză* schimbarea interpretului pornind de la relația cu textul. Admit posibilitatea conversiei care începe din relația cu Textul pentru a accentua metamorfoza lui Gadamer. O accentuare care *este* căderea lui Pavel de pe cal pe drumul Damascului. Ea nu este (*doar*) o metamorfoză din punct de vedere cultural, în sensul unei creșteri a cunoștințelor noastre filosofice și teologice. Susțin o *radicalitate* care pornește de la relația cu Textul biblic, care pentru mine va fi *întotdeauna* alteritate și *paradox*. Acest ultim cuvânt este probabil *cheia hermeneutică* care permite comunicabilitatea experienței de care vorbesc. Este și titlul lucrării unui teolog cu simpatii anabaptiste din secolul al XVI-lea, totalmente în umbră față de marii

protagoniști ai Reformei protestante. Or acest *paradox* trebuie să fie *mereu proaspăt*, *mereu actual* în relația noastră cu Scriptura. De aici și *anunțul* pe care îl fac la sfârșitul capitolului. Un fel de *pact tacit* între abordarea inițială hermeneutică și postmodernitatea filosofică și teologică. Grație anunțului *morții lui Dumnezeu* și a *nesiguranței totale* pe care ne-o oferă postmodernitatea, noi nu putem să (s)punem niciodată cuvântul *sfârșit*. *Convertirea întru Text nu va fi niciodată finală și definitivă*. În schimb, ea va avea trăsăturile spectrale ale nesiguranței în ceea ce privește *locul* în care ne aflăm și *drumul* pe care îl parcurgem. În limbajul filosofului român Constantin Noica, nu vom fi niciodată *în Text*, ci *întru Text*. *Mereu* în nesiguranță și niciodată în *siguranța* unei dogme care ne este rostită, dar care nu o experiem niciodată. *Modus-ul operandi* al postmodernității este doar un *anunț* în acest prim capitol. El va fi văzut pe larg *în acțiune* în cel de-al treilea capitol în ceea ce numesc *Pacienții convertirii întru Text* și mai ales în ultimul capitol care va fi o călătorie (*eșuată*) de factură postmodernă.

I.2. PROBLEME PRELIMINARE. ARE CREȘTINISMUL UN SENS ORIGINAR?

Ceea ce numesc *convertirea întru Text* se dorește a fi o *întâlnire* între experiența hermeneutică și cea religioasă. Această *întâlnire* are loc *în Textul* Sfintei Scripturi, în Vechiul și Noul Testament. Cuvintele Bibliei ajung la credincios sub forma unei lecturi directe sau prin intermediul cuvintelor unei terțe persoane, care pot fi urmate de interpretarea personală a acestuia. În ambele cazuri, însă, protagonistul experienței de mai sus rămâne interpretul, cel care ascultă, care primește Sfânta Scriptură citind-o direct sau auzind-o. Cuvântul scris în Biblie pentru totdeauna ca o *inscripție* pe un monument sau graiul viu al unui slujitor bisericesc, odată ce este primit

de credincios, *nu* mai are nimic de-a face cu presupusul sens original pe care evangheliștii sau omul de biserică l-au dat inițial. Teza mea începe cu această constatare, pe care mi-o asum pe deplin. De facto, în cazul revendicării sensului original, a interpretării corecte (și, prin urmare, a *singurei*) a cărților sfinte creștine, ne confruntăm cu o adevărată performanță imposibilă în sensul cel mai literal al conceptului. Putem să ne raportăm la presupusul sens original dat de Marcu, Luca, Matei și Ioan scrierilor? Putem să ne apropiem de el și să revendicăm o astfel de autenticitate? Multe aspecte care fac parte din credința noastră creștină de astăzi nu se regăsesc *ad litteram* în cele patru Evangheliile canonice. Creștinismul timpuriu în cadrul căruia au fost scrise Evangheliile nu avea complexitatea teologică pe care o are astăzi doctrina creștină. De altfel, un aspect este de netăgăduit în retrospectiva întregului fenomen numit creștinism. Mă refer la o *evoluție* clară între creștinismul din secolele I și III. O evoluție care, desigur, va continua și după aceea (și continuă și *astăzi*), însă cea care a avut loc în primele secole este, în viziunea mea, cea mai decisivă. Creștinismul s-a născut ca un *simplic* mesaj de răscumpărare, de speranță și credință în Iisus Christos și în Împărăția Sa care avea să vină foarte curând. Acest mesaj nu a fost adresat doar evreilor care au decis să-l urmeze pe Iisus în misiunea sa pe pământ. Era (și este) adresat *tuturor*. Nu distingea între greci, păgâni și evrei și nici între bărbați și femei din toate mediile și clasele sociale. *Convertiți-vă, pocăiți-vă, lăsați totul și credeți în Iisus Christos*. În afară de această convingere comună, puține alte elemente au unit comunitățile creștine timpurii. O credință pe cât de simplă, pe atât de radicală în *promisiunea* ei. Împărăția lui Iisus care urma să vină era *totul*, împărăția de acum, *cea a Cezarului*, nu conta pentru nimic. Viața, trupul însuși nu mai contau. Primii martiri creștini nu s-au temut de persecuția romană, de leii care se năpusteau asupra lor în colosseumul din Roma. Iisus și Împărăția Sa aveau să vină curând. *Ce s-a întâmplat în continuare? S-a întâmplat* ceea ce teologul modernist francez Alfred Loisy (1857-1940)

a exprimat în mod magistral. *Primii creștini l-au așteptat pe Iisus și, în loc de asta, a sosit Biserica.*¹ În locul Împărăției lui Iisus, s-a dezvoltat instituția Bisericii, evident un plan B din cauza întârzierii lui Mesia.² Evoluția creștinismului în primele trei secole pe care am abordat-o mai sus, are o mare legătură cu cuvintele concise ale lui Loisy. Trecem de la unitatea și la modul de viață frățesc al primelor comunități creștine la episcopi care strigă și se ceartă în cadrul Conciliilor ecumenice pentru cea mai corectă definiție dogmatică a lui Christos și a Tatălui Său. *Așteptarea lui Iisus este înlocuită de dogmatica creștină.* Multe persoane au în minte faimoasă palmă primită de ereticul Arie din partea sfântului Nicolae în cadrul primului Conciliu ecumenic de la Niceea.³ O credință *necon condiționată* – am spune noi astăzi – în Iisus Christos devine *con condiționată* prin apariția definițiilor dogmatice. *Ce a fost Iisus până la urmă? A fost El Dumnezeu? A fost un om perfect? A fost Dumnezeu și om laolaltă? Dacă da, în ce fel? Cum poate să se potrivească umanitatea Sa perfectă și divinitatea la fel de perfectă într-o singură Persoană?* Răspunsul (corect) la aceste întrebări va *con condiționa* – și de acum înainte o va face pentru *totdeauna* de-a lungul istoriei – credința unui credincios. Dacă răspunsurile *nu* erau date în comuniune cu ceea ce se contura

---

¹ A se vedea A. Loisy, *Le origini del cristianesimo. Gesù ha annunciato il Regno ma invece è arrivata la Chiesa*, Milano, Edizioni Ghibli, 2019.

² Expresia originală – deși oarecum tăioasă și ironică – îi aparține teologului postmodernist John D. Caputo. A se vedea J. Caputo, *La Follia di Dio. Una teologia dell'incondizionale*, trad. L. Scarmoncin, Brescia, Queriniana, 2021, pp. 173-175.

³ Acesta a fost primul Conciliu ecumenic creștin care a avut loc la Niceea în 325. A avut ca scop restabilirea păcii religioase și realizarea unei unități dogmatice clare. Pe atunci unitatea dogmatică era subminată de erezia ariană, care susținea inferioritatea Fiului față de Tatăl Său. Arie afirma că – din moment ce era Fiu – El a fost *creat* și, prin urmare, *a avut un început* în timp. Pentru a combate această concepție a fost elaborată o declarație de credință comună, *Crezul de la Niceea*, fundamentală și astăzi în aproape toate Bisericile din lume. S-a stabilit în mod explicit doctrina *homoousion*-ului, *consubstanțialitatea* Tatălui și a Fiului. *Crearea Fiului în timp* a fost astfel negată, contrazicând erezia ariană.

ca fiind majoritatea Bisericii – Marea Biserică⁴ – nu mai erau *frați*, ci *eretici*, ceea ce înseamnă *ad litteram* o preferință pentru o altă școală de gândire, – *alternativă* – diferită de poziția adoptată de majoritate. Prin acest proces se delimita *granița* între ceea ce este ortodox și ceea ce nu este. Procesul menționat aduce cu sine unul dintre cele mai triste aspecte ale *evoluției* întregului fenomen numit creștinism. *Nu mai suntem cu toții frați creștini*. Începând cu secolele al II-lea și al III-lea, se ia numele economiei doctrinei sau teologului a cărui credință este proclamată. Să fie clar că, de cele mai multe ori, această alegere *nu este deloc o alegere*. Este – oarecum ca și astăzi – pur și simplu credința proclamată în spațiul și familia *în care ne-am născut*. Iată de ce, la un moment dat, mulți *frați* creștini nu se mai numeau astfel, ci gnostici, arieni, marcioniți, bogomiliți, nestorieni, monofiziți și așa mai departe. Curând, denominațiunii ca acestea s-au înmulțit și mai mult în istoria creștinismului. Marea Biserică a trebuit să respingă de fiecare dată noi și noi interpretări (erezii) despre *natura* lui Iisus Christos, despre *mesajul* său de mântuire și *modul* în care să se pregătească credincioșii pe acest pământ pentru a-l primi apoi. Or pentru a preciza din ce în ce mai mult o ortodoxie care exclude erezia, o ulterioară *evoluție* a gândirii originare este de la sine înțeleasă. O evoluție, o complexitate, care evoluează de la o etapă la alta, pe măsură ce apar noi erezii.

De asemenea, este interesant de observat un alt tip de evoluție. O evoluție care are de-a face cu textele creștine în sine, cele patru Evanghelii canonice. Mă refer aici la rezultatele studiilor teologiei moderniste⁵, o mișcare care a găsit succes și interes în rândurile

---

⁴ Prin acest termen mă refer la creștinismul ca fenomen unitar și primitiv până la marea schismă din anul 1054. De la această dată vom vorbi de creștinism occidental – reprezentat în Biserica catolică – și de creștinism oriental – reprezentat în Biserica ortodoxă. Schismele ulterioare din istoria creștinismului au avut loc aproape în întregime în cadrul Bisericii catolice. Cea mai importantă a fost, desigur, cea din 1517, prin care călugărul augustinian Martin Luther a inițiat Reforma protestantă.

⁵ Modernismul teologic a fost un curent variat în cadrul catolicismului care a încercat să regândească mesajul creștin în lumina epocii contemporane și a descoperirilor

catolicismului și protestantismului între sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. În siazul vechiului spirit iluminist, acela de a trata în mod egal *toate* scrierile (deci inclusiv cartea Bibliei) și de a aplica metoda istorico-critică, studiile teologilor moderniști au arătat un rezultat destul de incontestabil.⁶ Evangheliile se dovedesc a fi mai îmbelșugate în informații în succesiunea lor. Cu cât sunt mai noi, cu atât avem mai multe detalii despre ceea ce a spus și făcut Iisus. Evanghelia lui Marcu se dovedește a fi cea mai veche dintre cele patru. Această caracteristică aduce cu ea mai multe lacune în descrierea vieții lui Iisus. De fapt, în scrierile lui Marcu nu citim nici o informație despre biografia lui Iisus înainte de botezul lui Ioan Botezătorul. Misterul *mormântului gol* este doar sugerat, narațiunea concentrându-se pe ultima săptămână din viața lui Mesia. Cu alte cuvinte, Evanghelia lui Marcu lipsește (în mare parte) de început și sfârșit. Următoarele două scrieri – cele ale lui Matei și Luca – se dovedesc a fi mai complete, însă doar în ultima, la Ioan, avem cea mai importantă relatare a întregului fenomen al creștinismului. La Ioan avem referința clară la *Întrupare*, Iisus este prezentat ca *logos* al Tatălui Său.⁷ *Cuvântul* lui Dumnezeu s-a făcut trup și a murit pe cruce pentru iertarea păcatelor noastre. Ce ne arată această trecere în revistă a principalelor constatări moderniste cu privire la evoluția Noului Testament? Ne arată ceva foarte clar care s-a întâmplat încă de la începutul dezvoltării creștinismului. S-a petrecut în momentul în care s-a trecut de la *carismă*, de la oralitatea

---

sale, cu toate problemele care puteau apărea din această cauză. Teologii moderniști au dorit să ofere un răspuns creștin omului modern confruntat cu noile descoperiri ale științei și noile ideologii. (În primul rând liberalismul, socialismul și chiar ateismul). Modernismul a propus, de asemenea, o exegeză biblică raționalistă. Acest curent a fost condamnat ca erezie – ca sumă a tuturor ereziilor – de Papa Pius al X-lea prin Enciclica *Pascendi Dominicus gregis* din anul 1907. Scrierile deja menționatului Alfred Loisy (vezi nota de subsol numărul 1) a fost principala țintă a acestei condamnări.

⁶ A se vedea *Evolution and Christian Theology* în J. F. Bethune-Baker, *The Way of Modernism and Other Essays*, Cambridge, University Press, 1927, pp. 50-74.

⁷ *Ibidem*, pp. 56-57.

transmiterii mesajului lui Iisus la scris, la *canon*. Evident că această tranziție a fost oarecum forțată odată cu dispariția celor care l-au cunoscut personal pe Iisus. Un lucru pe care nu-l putem înțelege pe deplin, ci doar intui. Rezultatele arată că de la bun început – și spunând acest lucru ne bazăm pe scrierile canonice – nu a existat niciodată un *punct 0 detectabil*. Creștinismul se dovedește a fi rodul unei evoluții care *evolua deja* din perioada primordială în care se nășteau scrierile sacre. Dacă vom continua să urmărim desfășurarea acestei evoluții, vom ajunge la punctul menționat la început: mai multe dogme și afirmații de importanță centrală pe care creștinismul le proclamă astăzi *nu* își găsesc expresia în Noul Testament. Consider cazul prin excelență al tuturor acestor aspecte ca fiind cel al Sfintei Treimi. Dogma Sfintei Trinități – proclamată astăzi de Biserica catolică, de cea ortodoxă și de bisericile istorice ale Reformei, cu excepția unitarienilor – afirmă unicitatea lui Dumnezeu, *Substanță* unică care este totuși comună celor trei ipostaze distincte între ele (deși împărtășesc aceeași substanță în mod *consubstanțial*). Acestea sunt Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Or noțiunea, – cuvântul însuși *treime* – *nu* apare în Noul Testament, în niciuna dintre cele patru Evanghelii canonice. Cuvântul provine din latinescul *trinitas -atis* (care la rândul său provine din *trinus*, de trei). A fost folosit pentru prima dată de teologul Tertulian din secolul al II-lea. Acestuia i se datorează introducerea formulei *Substantia – Tres Personae*,⁸ (o singură Substanță, Trei Persoane, bastionul concepției de Sfântă Trinitate) un punct de sosire important pentru speculațiile teologice. În mod ironic sau nu, în ciuda contribuției sale teologice, Tertulian a fost unul dintre puținii apologeți care *nu* a fost declarat *Doctor al Bisericii*. Motivul este unul biografic. În ultimii ani ai vieții sale, se apropiase de unele secte considerate eretice, în special cea a predicatorului Montanus.⁹

⁸ R. Cantalamessa, *La Cristologia di Tertulliano*, Friburg, Edizioni Universitarie Friburgo Svizzera, 1962, p. 16.

⁹ Știm foarte puține lucruri despre doctrina acestei erezii din secolul al II-lea. Cel mai probabil, ei nu aveau un adevărat *corpus* doctrinar, așa cum nu avea

Iese la iveală, fără îndoială, o oarecare ironie în a socoti că cea mai importantă dogmă a creștinismului a fost formulată de un apologet care s-a convertit la o erezie în ultimii ani ai vieții sale. Cu toate acestea, nimeni nu ar visa astăzi să pună deoparte dogma trinității din acest motiv. Ajungem așadar la o constatare importantă. Noi considerăm dogma trinității ca fiind autentică și centrală pentru experiența creștină, chiar dacă *nu* este menționată în Noul Testament. Cum așa? Este clar că nu avem de-a face cu *originarul* Evangheliilor, ci cu o adăugire ulterioară. Acest lucru se datorează faptului că nu ne întoarcem *niciodată* la acea autenticitate a perioadei foarte timpurii a evenimentului creștin, pe care în aceste pagini am încercat să arăt că pur și simplu nu există. Putem să o privim și să o simțim ca pe o Grădină a Edenului pierdută pentru totdeauna, cu toate consecințele care decurg din aceasta. *Mai degrabă noi ne îndreptăm spre tradiția creștină care a generat dogma Treimii*. Pentru dogmele fundamentale, ne referim de obicei la primele șapte Concilii ecumenice comune cvasi tuturor bisericilor creștine. Este *în numele* acestei *tradiții*, – al Duhului Sfânt care a *sufolat* asupra apostolilor și a primilor Părinți ai Bisericii – că acceptăm dogma Trinității. Cu alte cuvinte *noi trăim creștinismul prin prisma tradiției sale care ajunge până la noi*. Pornind de la Evangheliile, desigur, dar și de la interpretarea lor în cadrul Conciliilor ecumenice.

Dar în ce fel experimentăm noi tradiția creștină? Răspunsul care îmi dau are nevoie de un mare ajutor. Acest ajutor poartă numele de *hermeneutică filosofică*.

---

nici creștinismul oficial al vremii. Predicatorul Montanus împreună cu două femei (Prisca și Maximilla) aveau viziuni mistice și susțineau că Duhul Sfânt vorbește prin ei. Adepții lor posteau și duceau o viață castă. Mai degrabă decât o condamnare doctrinară, Marea Biserică i-a condamnat pe montaniști pentru că le acordau predicatorilor lor un rol mai important decât celorlalți și le permiteau femeilor să joace un rol activ în celebrările liturgice. Putem plasa această mișcare în lumea foarte variată a creștinismului gnostic din primele secole.